

Nevyšší zemský sudí František Karel Přehořovský, barokní velmož, právník a ekonom v Čechách na počátku 18. století

Valentín Urfus

Některá období v minulosti zdají se téměř vylidněna. K jejich poznání jakoby stačily jen obecné souvislosti. Není samozřejmě náhodou, že k nim náleží přelom našeho 17. a 18. století: v prostředí pozdního feudalismu, panovnického absolutismu a jazykově nevyhraněné kultury je to pochopitelné. Vítaným oživením jsou tu proto vždy osudy jednotlivců, zvláště mají-li jistou typičnost a mohou-li zpětně prohloubit souhrnný pohled.

František Karel Přehořovský z Kvasejovic pocházel z rodiny, která se dlouho pohybovala na rozhraní mezi nižší šlechtou a erbovními měšťany. Větší význam, než drobné statky, které vlastnila (byl mezi nimi i Přehořov u Soběslavi, odkud získala svoje příjmení), měly pro ni mocenské a majetkové opory spojené s městským ovzduším. Jihočeský Tábor, kde se s předky Františka Karla setkáváme ve funkcích městské samosprávy i v postavení královského rychtáře, nebyl ovšem v 16. století již dávno husitskou revoluční metropolí, nýbrž běžným, i když stále významným královským městem. Život odehrávající se v jeho zdech poskytoval však Přehořovským dostatek sil, aby v něm našli odrazový můstek dalšího postupu.¹

Opřel se o něj již Františkův děd, který sice šel v povstání s hlavním proudem, po Bílé hoře dovedl ale včas obrátit, výhodně zakoupit v Táboře konfiskované domy a uchopit ve všem svoji životní šanci za obě ruce. Prostřednictvím své manželky získal pak — je to mimochodem jen důkazem toho, že Přehořovští volili prozřetelně své životní partnerky nejen ze starých rytířských rodů, nýbrž i jako ženy oplývající smyslem pro majetkové hodnoty — pro svoji rodinu prvé skutečné dominium. Jeho choť, Veronika Častolárová z Dlouhé Vsi, koupila od pověstného dona Baltasara de Marradas Mladou Vožici a Šelmberk.² Možná, že to nebyl jen pouhý prodej a koupě; ledacos by mohlo nasvědčovat, že představitel pobělohorské moci byl v tomto majetkovém převodu něčím více, než jen smluvní stranou. Přehořovští dovedli totiž i později udržovat přátelské styky s těmi, komu prodali své statky. Snad byl tedy Marradas jednou z osob, k níž vedly nitky vysvětlující tento úspěšný obrat.

Jak úspěšný byl, ukazuje nejlépe životní dráha syna obou manželů, Kryštofa Karla, otce našeho Františka. Bez obtíží získává úřední funkce, které, třeba nemají prvořadou váhu (je radou dvorského a komorního soudu), povznášejí jej přece, jmenovitě jako hejtmana bechyňského kraje, do čela místní šlechty. Na to navazoval další postup znamenající v tehdejší šlechtické hierarchii mnoho: povýšení do panského stavu a mezi starožitné rody a na samotném konci života hraběcí titul,³ který však byl zřejmě již odrazem úspěšně se rozvíjející kariéry synovy, než dovršením vlastních zásluh. I na novém panství si počínal tento potomek nevýznamného vladyckého rodu jako drobný velmož.⁴ Stejně příznačné je však to, že Vožici i Šelmberk poměrně brzo prodal.⁵ Jelikož rodina žije pak dále bez velkého deskového majetku, zdá se, že uvolněné peněžní prostředky měly sloužit jiným investicím. František Karel, který byl v té době na prahu svého budoucího rozletu, takovou podporu nepochybně potřeboval.

Na této cestě je na prvý pohled zajímavých několik podrobností. Přehořovští náležejí k oněm příslušníkům drobné šlechty, pro které třicetiletá válka znamenala počátek nového vzestupu a ne počátek rychlého úpadku jako pro většinu ostatních představitelů jejich vrstvy. V tom ovšem nebyli tak osamoceni, jak by se mohlo zdát. Podobných případů, doprovázených více či méně oportunistickým využitím situace, bylo více. Mimoděk napadají různá srovnání: v první řadě jméno neblaze proslulého Pavla Michny, které se tu mihne, ovšem jen asi proto, aby tím více vystoupil rozdíl mezi obojím. Přehořovští měli zcela jiné zázemí, nedovedli a nemohli se také tak široce rozmáchnout jako pozdější hrabě z Vacínova; jejich životní styl byl určen venkovským prostředím a hranicemi provinčního královského města. Měli samozřejmě také daleko k podnikatelské předvídavosti takových Englů z Engelflussu, kteří se povznegli sice přibližně v téže době, ale jako obchodníci a výrobci a navíc byli cizího původu. Kdybychom tedy chtěli skutečně úspěšně srovnávat, musili bychom volit jiné příklady: jmenovat Pachtu z Rájova, Čabelické ze Soutic, Kořenské z Terešova, Talacky z Ještětic, Straky z Nedabylic a jiné pozdější hraběcí rody pocházející z drobné šlechty či erbovnických předků. Ovšem i tu jsou jisté a zcela jasné rozdíly: u Pachtů byl vzestup pomalejší, u ostatních šlo nemnoze o pozdější, často příležitostná povýšení, postrádající nadto nejednou skutečnou mocenskou a majetkovou základnu.⁶ Rychlé proniknutí Přehořovských mezi vyšší šlechtu téměř bezprostředně po Bílé hoře má tedy svoje typické a zároveň jedinečné rysy. A co je snad ještě důležitější: odehrává se, jak to potvrzuje život nejvyššího sudího Františka Karla, výlučně v domácích hranicích.

Jsou tu proto na místě další úvahy, zvláště otázka, jak se v prostředí panovnického absolutismu utvářely mocenské opory vyšší a vysoké šlechty. Že jejich základem byl majetek, je jasné; jde však ještě o něco jiného: skutečnou špičku této společnosti tvořili jen ti jednotlivci, kteří

měli přímé spojení s dvorem, ať tak, že zakotvili trvale ve Vídni nebo tak, že toto spojení bylo prostředkováno jinak. Obojí nebylo snadné; zklamane návraty Černínů a Lobkoviců do Čech to ukazují dostatečně výmluvně. Rychlá kariéra Přehořovských se však odehrála mimo tyto dimenze, chyběly v ní vysoké domácí úřední funkce, které byly nepochybně dalším nezbytným předpokladem naznačených vztahů. A tak se zřejmě dostáváme k tomu, co nejvíce vytvářelo mocenské povznesení, v dvorském nebo domácím prostředí: jen ten hodnostář, jenž se dovedl úspěšně podílet — zda trvale či jen dočasně, na tom tolik nezáleželo — na správě státních financí nebo který dovedl alespoň zdánlivě (stačila jistě vhodně a v pravý čas poskytnutá půjčka) rozšířit jejich chronicky vyčerpané zdroje, mohl počítat s tím, že bude úspěšným jinak. To bylo zřejmě tajemstvím úspěchu dvou bratrských dvojic z rodiny Kinských, které po dvě generace v neuvěřitelně dlouhé době ovládaly finanční i zahraniční politiku habsburského soustátí. Těsně po třicetileté válce totéž naznačuje strmý postup hraběte Losyho z Losinthálu, inspektora úřadu deputovaných nad pivním tákem, spravujícího tedy tu část financí, jež nepodléhala sněmovnímu svolení.

Podobný vzestup vyžadoval však stále častěji určitou kvalifikaci, jinak řečeno vzdělání. Cílevědomá výchova, spojená s pobytem na univerzitě a doplněná „velkou cestou“ do ciziny — to byly prostředky, které utvářely osobnost mladého šlechtice již od renesance. Co však nebylo u nás po Bílé hoře hned tak obvyklým, bylo studium na domácí vysoké škole, zvláště ukončení specializovaného vzdělání na nedávno otevřené pražské právnické fakultě. Tím zajímavější je, že takto začíná životní dráha⁷ pozdějšího nejvyššího sudího, který tak své stavovské a zeměpanské funkci propůjčil i svoji právnickou odbornost. Pražská „alma mater“ je místem, kde mladý Přehořovský absolvuje nejdříve nezbytnou filozofii,⁸ aby vzápětí pokračoval na právnické fakultě. Svoje studium tu ukončil jako žák profesora Jana Jiřího Funka (Funkena) a teze, o kterých diskutoval, byly nepochybně dílem jeho učitele.⁹ Zaslouží pozornost nejen proto, že je odborná literatura dosud nezaznamenala, nýbrž i pro svůj obsah: jde totiž o jakési malé kompendium všeho, co měl vědět z tehdejší jurisprudence mladý šlechtický kavalír.¹⁰

Vlastní úřední kariéra Františka Karla, která jej posléze vynesla tak vysoko, začala na přelomu osmdesátých a devadesátých let 17. století. Poměrně dlouho — v rozmezí celých deseti let — zastával úřad nejvyššího mincmistra. Sama o sobě je to skutečnost, která není jen pouhým životopisným údajem. Zvláště uvědomíme-li si, že dotčené období znamenalo v oblasti státních financí, která byla pro absolutistický stát citlivou, jistý přelom. Je ovšem třeba také hned dodat, že šlo o přelom, který byl možná více zřetelný současníkům, než dnešnímu pozorovateli. Na jeho počátku stála událost významná zprvu jen v ovzduší dvorského

života a jeho intrik; časově byla spojena s osudným r. 1680, kdy v Čechách zuřila morová epidemie a kdy velké selské povstání znamenalo vážný otřes feudálních společenských vztahů. Zmíněná událost připomíná, třeba s menšími důsledky a v menších rozměrech, podobný vývoj, jehož svědkem se stala zhruba o dvě desetiletí dříve Francie. Jako pád všemocného intendantu státních financí, Fouqueta, vytvořilo podobně teatrální propuštění dosud stejně všemocného presidenta dvorské komory, hraběte Sinzendorfa, ke kterému došlo právě v Praze, rázem novou situaci.¹¹ V habsburských zemích nemohla ovšem po vzoru francouzského ludvíkovského dvora vyústit v okázalé vítězství colbertismu; něco nového se tu však přece jen objevuje: náběhy řešit katastrofální situaci státních financí nově, v podstatě již merkantilisticky, přestávají, zvláště v posledním desetiletí 17. století být naprostou vzácností. Dotčený obrat doléhá i do Čech, jeho ohlasy však zatím vyvolávají převážně jen pokusy o tradiční řešení, jak to ukazují práce na revizi dosavadního katastru. A to je právě doba, kdy se nové ústřední funkce ujímá Přehořovský.

Úřad nejvyššího mincmistra měl ojedinělé postavení; byla to funkce celostátní, korunní, proto ji nebylo možno počítat mezi nevyšší zemské úřady. I jeho váha se měnila, mimo jiné proto, že mu příslušel dozor nad dolováním a výkonem královských regálních práv na tomto poli. Na konci 17. století procházely důlní a báňské podniky v Čechách vleklou krizí. Do popředí se proto dostávala spíše vlastní pravomoc spojená s touto hodností. Stačí jen uvážit, jak velký význam přisuzovaly nové představy, které přinášel merkantilismus, penězům a měně, abychom pochopili, jak mimořádně významnou byla tato oblast. Stejně dobře je možno předpokládat, že nový mincmistr musil být člověkem nové orientace nebo alespoň někým, od něhož se to očekávalo. Jak si Přehořovský počínal a jak plnil tuto úlohu, můžeme ze sporých archívních dokladů jen tušit, i to však stačí k určitému obrazu.¹²

Na počátku devadesátých let 17. století dochází u nás k měnovým opatřením, jejichž cílem bylo zlepšit stav oběživa v zemi. Víme o nich především z normativních pramenů, zvl. z ustanovení o směně nehodnotných saských grošů — tzv. plecháčů — při níž důležitou roli hrál právě mincmistrovský úřad. Dobová mluva hovoří k r. 1693 dokonce o mincovní kaládě.¹³ Je to silný výraz, poněkud překvapující, zvláště proto, že jsme zvyklí jej spojovat s jinými událostmi z doby těsně pobělohorské. Ani v našich souvislostech neztrácí však svoji výmluvnost, neboť dobře naznačuje, jaké záměry byly s těmito opatřeními spojovány. Za jisté je možno proto považovat, že podíl Přehořovského na výměnné akci musil být značný, nemluvě o tom, že posiloval jeho služební postavení a pověst finančního odborníka.¹⁴ Naskytla se mu patrně i příležitost navázat spojení s představiteli tehdejšího lichvářského kapitálu, což víme bez-

pečně o jednom z nejvýznamnějších, dvorském faktoru Oppenheimerovi. Proto se nebudeme divit, že Přehořovský poskytoval zároveň státu půjčky¹⁵ a že přiměřeně postupoval na žebříčku dalších hodností. Na začátku nového století, kdy končí jeho mincmistrovství, je již prvním radou české komory a zároveň jejím viceprezidentem, přičemž současně zastával důležitý zeměpanský úřad prvního deputovaného nad obchodem solí, nápojovou daní a pивním tákem.¹⁶ A postupoval dále: jako příslušník právníké inteligence přechází do justičních orgánů; po krátkém jedno-ročném prezidentství nad apelacemi,¹⁷ se stává nejvyšším zemským sudím, tedy nositelem jednoho z nejdůležitějších zemských úřadů. V této hodnosti, která je vrcholem jeho úřední kariéry (další: místodržitelská, stejně jako funkce tajného rady a císařského komořího, jsou spíše důsledkem tohoto vzestupu), se Přehořovský stává jedním z nejvýznamnějších vládních činitelů tehdejšího českého státu.¹⁸

Ostruhy, které si vysloužil, jej opravňovaly k tomu, aby vedle tradiční struktury nejvyšších zemských úřadů se uplatnil ještě v jiných orgánech, které na počátku 18. století vznikaly spolu s pokusy řešit neuspokojivý stav státních financí. Určité pozadí pro to vytvářela změna na trůně, na němž po dlouhých desetiletích se objevuje nový panovník — Josef I. Přehořovský získává zřejmě po druhé ve svém životě příležitost, aby se stal mužem nového kurzu, vykonavatelem oněch tendencí, které vedly k tomu, že v krátké vládě Josefa I. bývá spatřována jakási anticipovaná obdoba rozsáhlého reformního úsilí spojeného o více než půl století později s druhým držitelem téhož jména. Na zmíněných orgánech je le-dacos pozoruhodného: jednak byly východiskem nové státní administrativy, zejm. na poli státní hospodářské politiky a manufakturního podnikání; jednak byly místem, kde se mohla ozvat stavovská iniciativa, aniž však lze o nich beze zbytku hovořit současně jako o stavovských. Je proto téměř přirozené, že vídeňský dvůr s nimi čas od času spojoval očividně centralistické cíle. Pro dokreslení stačí připomenout, že z ovzduší těchto let vyšly známé návrhy sekretáře dvorské komory a doupovského rodáka Christiána Juliuse ze Schierendorfu, jemuž např. spojení anglického parlamentu se skotským posloužilo jako vítaný prostředek k zdůvodnění myšlenky společného kongresu všech habsburských zemí, kterou mělo být překlenuto dosavadní zemské sněmovnictví.¹⁹

Přehořovský se objevuje především v komisi zřízené k povznesení královských měst. Je dokonce jejím předsedou a úzce spolupracuje se známým českým merkantilistou J. Kr. Bořkem, který si ho zřejmě vážil. Přehořovský tu vystupuje jako uznávaný odborník v hospodářských otázkách a zároveň jako právníký expert, což osvědčil svým členstvím v další komisi, pověřené přípravou přepracovaného znění českého Obnoveného zřízení zemského.²⁰ Do této doby spadají i jeho projevy, které v něm dovolují vidět zastánce idejí českého stavovského patriotis-

mu, což, připomeneme-li si znovu před okamžikem dotčené centralistické snahy, vycházející z Vídně, jistě nebylo bez významu.²¹

Rovněž jeho osobní majetkové poměry se úměrně tomu mění.²² Co se zdálo být jádrem budoucí rodové moci — šelmberské panství s Vožicí — Přehořovští, jak víme, poměrně záhy prodali. A prodali dobře — rodině budoucího pražského arcibiskupa Khuenburga, s níž — i to je pro ně charakteristické — dovedli nadále udržovat přátelské styky. Prodej nebyl tedy jistě ztrátový. Investice do pozemkového majetku v jejich dalších plánech stály, jak se zdá, teprve na druhém místě. O co asi šlo především, byla snaha získat volný kapitál pro úvěr státní pokladně, který měl zajistit kariéru mladého Františka Karla. Že se to podařilo, o tom jsme se právě přesvědčili. Před Františkem Karlem Přehořovským jako jedním z nejvyšších státních hodnostářů se teď však otevíraly jiné cesty. Ty jej přivedly k největším podnikatelským výbojům jeho života. Stává se konopištským pánem nebo — chceme-li se přidržet dobové dikce — pánem na Konopišti, Benicích a Týnci, jinými slovy benešovskou vrchností.²³ Bez zajímavosti není ani to, že zmíněné statky získává od hr. Sinzendorfa, syna kdysi všemocného presidenta dvorské komory. Tím se dovršuje úsilí Přehořovských o získání velkého panství. Je to skutečný úspěch, neboť Konopiště náleželo vždy předním feudálním rodům. Přehořovský si také i jinak počíná jako skutečně velký pán. V Praze staví jeden z nejkrásnějších barokních paláců²⁴ a současně zakládá v Benešově piaristické učiliště. Fundace latinské školy — novodobě gymnázia — je činem, který dodnes vyznívá sympaticky, tím spíše, že se do něho promítají další souvislosti.²⁵ Volba piaristické řehole, která na poli školství počínala ohrožovat dosud téměř bezvýhradný monopol jezuitů, by mohla potvrzovat, jak úzce Přehořovský spojil svůj osud s obdobím krátké, leč rušné vlády Josefa I., o kterém je známo, že jezuitu vychován nebyl a že nenáležel ani ke zvláštním příznivcům Tovaryšstva.²⁶ Ostatně i jediná dcera Přehořovského vstoupila později do podobného řádu, k pražským uršulinkám, kde se nakonec stala abatyší a kde také, přeživši otce i bratra, jako poslední svého rodu zemřela.²⁷

Majetková podnikavost Františka Karla se však neomezila jen na získání velkého dominia na jih od Prahy. Zároveň uzavírá Přehořovský další významný obchod, který je vyloženě spekulativní transakcí. Jeho základem je úvěr; ještě jednou půjčuje státu peníze, tentokrát obrovskou sumu 200 000 zl. Uvážíme-li, že Konopiště koupil přibližně za stejný obnos a připočteme-li k tomu ještě stavbu pražského paláce, získáme představu o celkovém obratu, který tyto investice představovaly a který se pohyboval kolem 500 000 zl., což je částka vskutku úctyhodná. Přehořovský nepůjčoval tentokrát jen proto, aby posílil svoje postavení. Žádal okamžité výhody a opravdu je také dostal. Nebyly malé, jejich hodnota byla jednoznačná: tvořily ji komorní panství Zbiroh, Točnick a Králův Dvůr; jak

k tomu došlo, je zajímavé po právní stránce i tím, že tu získáváme možnost nahlédnout do tehdejšího hospodaření komorním, tedy státním majetkem.²⁸

Přehořovský dostává především za svoji půjčku hypoteční záruku na zmíněných statcích. Zároveň uzavírá s komorou pachtovní smlouvu, jejímž obsahem je — zběžně posouzeno — dosti podivná dohoda. Přehořovský — tedy věřitel a pachtýř v jedné osobě — měl platit roční pachtovné ve výši 32 000 zl. Kalkulaci není těžké uhadnout: základem byl předpoklad, že komora by měla sama svému věřiteli splácet pohledávku ročními splátkami ve výši 1/10 zapůjčeného kapitálu, tedy 20 000 zl.; při úroku 6% dospějeme bez obtíží jednak k uvedenému již obnosu 32 000 zl., jednak k dalšímu závěru, že dlužná částka 200 000 zl. mohla být splacena přibližně za 7–8 let. A o to tu nepochybně šlo: pachtovní smlouva byla skutečně uzavřena na 8 let. Tím se zároveň vysvětluje na první pohled absurdní zjištění, že Přehořovský jako pachtýř platil to, co měl naopak přijímat jako věřitel. Čteme-li však pachtovní smlouvu pozorně, poznáme snadno, že pachtýř ve skutečnosti neplatil nic: z pachtovného se totiž srážely jak daně zaplacené za běžný rok, tak úroky; co zbývalo, bylo pak započteno na umoření jistiny. Skutečným motivem těchto svérázných podmínek bylo stanovit přesně dobu, jak dlouho má Přehořovský pobírat užitky z rozsáhlého komplexu komorního majetku. Případný zbytek zapůjčeného kapitálu měl být po 8 letech mezi Přehořovským a komorou vyúčtován.

Úvěrová operace je však zajímavá ještě z jiného hlediska. Není třeba být odborníkem, aby bylo jasno, že její celkový styl prozrazuje značně konzervativní — v podstatě lichvářské (myšleno samozřejmě ekonomicky, ne právně) — pojetí úvěru, a to jak na straně věřitele, tak dlužníka. To zřejmě dobře odpovídalo mentalitě některých šlechtických velkostatkářů a státních funkcionářů, kteří jako Přehořovský byli sice na jedné straně přístupni novým hospodářskopolitickým výhledům, na druhé straně však stejně tak se snažili využít okamžitý prospěch a umocnit dosavadní zisky úvěrovým rizikem, jež podceňovali, neboť spoléhali na svoje úřední postavení a ne na skutečné majetkové opory.

Náznaky toho se u Přehořovského objevují ostatně velmi brzo. Již v r. 1701 nabízí hrabě Ferdinand Vilém Popel z Lobkovic, že Přehořovského vyplatí a úvěr převede na sebe.²⁹ Těžko říci, proč: snad proto, že se stále zdálo, že jde o výnosný obchod, možná, že také ale proto, že se Přehořovský chtěl už tehdy zajistit proti případným potížím. V r. 1707 však o těžkostech nemůže být pochyb. Přehořovský sice sedí dosud pevně v sedle, následujícího roku je však donucen postoupit výnos komorních panství svému věřiteli, měšťanu Starého města pražského Pichtlerovi za to, že vyplatil jeho další a patrně příliš neodbytné věřitele.³⁰

Zatím jsme neměli příliš příležitosti zabývat se osobním životem Pře-

hořovského, zvláště jeho intimní oblastí rodinnou a manželskou. U osobnosti jeho formátu jistě nepřekvapí, že byla spojena s majetkovými, společenskými a v neposlední řadě úředními vztahy. Velký životní sloh, který se Přehořovský snažil okázale naplňovat, vytvářel však i četné překážky. Domácí tradiční panská šlechta pro povýšence svoje dcery neměla. Bylo třeba hledat jinde, zvláště měla-li být nevěsta urozenější než ženich. Prvou životní partnerkou Františka Karla se tak stala Anna Františka, dcera hr. Lamboye, majitele Dymokur.³¹ Když se ženil po druhé, byly v pozadí jeho výběru jiné pohnutky. Chtěl a musil, měl-li si zajistit další kariéru, proniknout do okruhu vídeňského dvora; to mu umožnil sňatek s Juliánou Doroteou Jörgerovou z Tolletu, která pocházela z rodiny dvorské šlechty, jejíž vzestup, snad o něco pomalejší, začal z podobných počátků, z jakých vyšel mimořádně významný rod Harrachů.³² Nové manželství přineslo Přehořovskému nadto příbuzenský vztah k prvořadě domácí rodině jakou byli Martinicové.³³ František Karel si tohoto spojení vážil a svému synovi dal také jméno podle předků z matčiny strany.³⁴

Když se někdy na počátku druhého desetiletí 18. století počala hroutit stabilita jeho majetku, pokusil se Přehořovský, ač byl již pokročilého věku, řešit svoje obtíže třetím sňatkem. Bylo to asi tím naléhavější, že sklonek vlády Josefa I. nebyl příznivý ani jeho služebnímu postavení. A na ně bezpochyby stále spoléhal jako na neselhávající východisko z nouze. V 66 letech se znovu ženil a jeho sňatek byl vsutku skvělý: k oltáři vedl tehdy Marii Annu Františku, dceru chorvatského bána hraběte Pálffyho, dvorní dámu císařovny Eleonory.³⁵ Jeho snoubenka jistě nebyla mladou dívkou, žila-li na dvoře ovdovělé císařovny-matky; nebyla však také bez vlivu, a to nejen svým rodinným původem, nýbrž zejména tím, že její paní hrála významnou roli v okamžiku, kdy po smrti Josefa I. přecházela vláda do rukou jeho bratra a posledního Habsburka přímé linie. Nová hraběnka Přehořovská získala málo, jen to, že nemusila zemřít jako stará panna. Se svým stařeckým manželem mnoho lesku nezažila.

V r. 1714 byla nad Přehořovským vyhlášena krída a hrabě byl nucen strpět —jak poznamenává se smutnou ironií současník — aby jeho majetek byl prodán ve prospěch věřitelů.³⁶ Byl to skutečný pád z výšin, strmý a tvrdý, Přehořovský pozbyl vše, co pracně shromažďoval. Víc než osobní tragika této události zaujme dnešního pozorovatele její prozaické reálné pozadí, k němuž patří jistě osoby Přehořovského věřitelů. Prameny nejsou příliš skoupé, ledacos lze z nich vyčísti. Hrabě si zřejmě půjčoval, od koho se dalo, v dluzích se přímo topil. Jde o různé částky, menší i značné. Mezi věřiteli však očividně převládají ti, kdož půjčují spíše jednorázově než často; platí to o šlechtě, církevních institucích i měšťanech, skuteční, profesionální finančníci přicházejí jen ojediněle. Výjimečně,

jak se zdá, šlo i o „sběrné věřitele“, kteří na sebe převedli pohledávky jiných.³⁷ Krída — moderně řečeno konkurs — ukončila předčasně i Přehořovského úřední kariéru, neboť hrabě musil rezignovat na úřad nejvyššího sudího.³⁸

Jeho síly byly vyčerpány, u konce s dechem však ještě nebyl. Je až s po-
divem, o kolik let dovedl přežít svoji životní katastrofu. I když jsme odká-
záni na dohady, je přece jen možné, že vše, co Přehořovského postihlo,
nevzešlo jen z přecenění sil a přepjatého podnikatelského rizika. V době,
kdy na uprázdněný trůn nastupoval nový vladař, mohly působit zřejmě
i zákulisní intriky. Víme např., že jeden z hlavních sloupů prvního jose-
finského režimu v Čechách, nejvyšší dvorský kancléř Václav Norbert
Oktavián Kinský, ten, jenž prosadil stavovskou šlechtou nenáviděné
akcízy a s nímž Přehořovský udržoval přátelské styky, byl přibližně
v téže době postižen sice méně důrazně, nicméně pro něho dostatečně
citelně: unikla mu totiž hodnost nejvyššího purkrabího, po které toužil
a kterou měl na dosah ruky.³⁹ Nejvyšším ze zemských úředníků se naopak
stal Jan Josef z Vrtby, který od Přehořovského v dražbě koupil Konopiště
a který již dříve jako stín sledoval jeho služební postup.⁴⁰ Připočteme-li
k tomu, že týž hrabě z Vrtby vedl malicherný spor o to, aby Přehořovského
znak na benešovské piaristické koleji byl umístěn nikoliv nad hlavní
kostelní vchod (kam jako znak fundatora jistě patřil a kam byly osazeny
vrtbovské parohy), nýbrž nad vedlejší vstup, je možno předpokládat,
že ani tady — jako ostatně často v podobných případech — nešlo o náhodu.
Snad tedy opravdu stály v pozadí Přehořovského ztroskotání politické
zřetele, souvisící s opozicí, kterou vyvolávala některá opatření Josefa I.

Vzestup a pád šlechtického hodnostáře, jakých bylo v období panov-
nického absolutismu mnoho — tak by bylo lze asi ve zkratce charakteri-
zovat životní příběh Přehořovského. Nebyl by však úplný, kdybychom po-
minuli události, které, třebaže spadají za hranice jeho fyzické existence,
vytvořily k němu jakousi opožděnou dramatickou tečku. Jejich průběh
zdá se být výsledkem spíše literární fabulace, než odrazem střízlivých ar-
chívních zpráv. Není divu, že svou osudovostí, která jakoby postihovala
celý rod, musily působit silně na fantazii současníků: necelých šest týdnů
po smrti Františka Karla — zemřel 6. listopadu — umírá o vánocích r. 1723,
právě na Štědrý den, v městě svých předků, v Táboře, jeho jediný syn,
tělesně postižený František Helfríd, ve chvíli, kdy je na cestě ke své
nevěště.⁴¹

Závěrečný pohled se jistě neobejde bez shrnutí. Prvým rysem, který
v něm vystupuje, je nepochybně Přehořovského právnická průprava.
Naznačují to zřetelně uzlové body jeho úředního postupu, ve kterém
nemohou ani velmožské gesta, k nimž se zřejmě rád uchýloval, zakrýt
význam odborného vzdělání. Necháme-li stranou mimořádnou vitalitu
a cílevědomý arivismus, které dokreslují jeho osobnost, převládají jinak

v Přehořovského portrétu poměrně tradiční linie: přesvědčuje o tom způsob, jakým využíval úvěrových vztahů, jak dával přednost mocenským jistotám před ekonomickými. Skutečně nové podnikatelské formy tu zřejmě chybí, třeba snad jen proto, že k jejich rozvinutí neměl dostatek času.⁴² Určité nové prvky v tomto obraze však přece jen lze najít, jak ukazuje samo spojení úvěru s pachtem komorních panství. Přehořovský byl tedy zřejmě mužem, který sice dovedl cítit již nový vítr, který však v něm ještě nedovedl plout.

POZNÁMKY

- 1 Základní údaje o rodině Přehořovských jsou snadno dostupné (i když s některými drobnými nepřesnostmi) v obou našich starších encyklopediích: **Riegrův Slovník naučný**, VI. (1867), 908 (autorem hesla je Ant. N. Vlasák), **Ottův Slovník naučný**, 20 (1903), 616 (Sedláček). Ostatní genealogická literatura je zachycena v Zíbrtově Bibliografii (I., č. 17158); z ní zaslouží zmínku to, že Balbín zařadil do svých **Miscellaneí** (II., 1, II.) „Projectum genealogicum illustrissimae familiae Przechorzowskianae“. — O Přehořovské projevil zájem i regionální dějepisectví: M. Kolář (šifra —o—), Přehořovští z Kvasejovic, **Tábor**, roč. 1, č. 2 (7. V. 1864), K. Thir, Staré domy a rodiny tábořské, I., **Tábor** 1920, zejm. 50 a n., jinak na řadě dalších míst — Fr. Tomsa, O panských rodech, které vládly na Benešově a na Konopišti, **Pod Blánkem**, XXI., č. 4, 72. — Přehořovským náležel v Táboře jeden z nejvýznamnějších domů (č. 2); cis. rychtář Jan Přehořovský dal v něm prolomit přímý vchod do radnice, která byla v jeho těsném sousedství, aby měl pohodlný přístup k jednání; z místních rodin byli Přehořovští v Táboře spřízněni s Pštrosy z Mirotína, v okolí s rytířským rodem Dvořeckých z Olbramovic.
- 2 A. Sedláček, **Hrady, zámky a tvrze království Českého**, IV., Praha 1885, 225.
- 3 A. v. Doerr, **Der Adel der böhmischen Kronländer**, Prag 1900, 100, 104, 174: do panského stavu byl Kryštof Karel povýšen r. 1643, mezi staré pány r. 1663 a hrabětem se stal na konci r. 1694, necelý rok před svou smrtí v r. 1695; rychlý, ba překotný vzestup Přehořovských ukazuje i taková zdánlivá podrobnost, jakou byla heraldická proměnnost jejich rodinného znaku: původní erb (zelený pták sedící v červeném poli na zelené ratolesti) se posléze ocitl ve středu velkého štítu, který byl dělen bílým pruhem.
- 4 Kromě jiného postavil v Ml. Vožici na místě starého hradu dodnes stojící kruhovou kapli — Sedláček, 1. c., 229, 233.
- 5 Vožici prodal v r. 1678 za 180 000 zl.; nemovitý majetek Kryštofa Karla se tak ztenčil, jak se zdá, jen na Zbraslavice, které držel v l. 1689–1695.
- 6 Kromě běžných poznatků, jaké i tady nabízejí encyklopedie srv. zejm. O. Placht, **Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.–18. století**, Praha 1958, kde je věnována pozornost i Přehořovským (181, 221, 232, 269).
- 7 Narodil se r. 1645 — SÚA, Wunschwitzova sbírka, heslo „Přehořovský“ (č. 932).
- 8 Filozofické studium ukončil 13. června 1661 obhajobou tezí „ex universa logica“, které předsedal jezuita Jan Kořinek — tamtéž, tisky (kart. č. 6).
- 9 Tamtéž: „Historico-publico-iuridicae theses miscellaneae de triplici iure, ecclesiastico, civili, militari . . .“; obhajoba se konala 17. března 1664; teze připsal Přehořovský čes. vícekancléři Frant. Eusebiovi hr. Pöttingovi.

- 10 Nejdříve je probírána organizace církve, dále teze z civilního práva jako např. „De constitutione principum, consuetudine et statutis“, „De iurisdictione et mero imperio“, „De iudiciis et iudice, actore et reo“, ale také „De majoratibus et fideicommissis“ a končí se právem válečným („ius belli“), kde první teze je nadepsána „De duello“ a dále se pokračuje „De bello publico“, „De iusti belli effectibus“ a ještě dále „De veteranis, missionibus et peculio castrensi“.
- 11 Jos. Svátek (Ant. Rezek), *Dějiny Čech a Moravy nové doby*, III., Praha 1894, 122: po Sinzendorfovi se do čela dv. komory dostal Kryštof Ignác Abele z Lilienberka, který přispěl k jeho odstranění (a před tím zřejmě i k pádu Lobkovicovu) a jenž je znám i z událostí v Uhrách v době vlády Leopolda I., Abele patřil k téže skupině dvorské byrokracie, k níž náležel i Jörger, z jehož rodiny pocházela druhá žena Přebořovského – srv. F. A. Pribram. *Das böhmische Commerzcollegium und seine Thätigkeit*, Prag 1898, 10.
- 12 Doklady, jež máme po ruce, spadají většinou již do doby, kdy Přebořovský svoje funkční období ukončil – např. relace čes. komory, týkající se dolování arseniku na Jáchymovsku a dohody o tom z 21. VII. 1700 – SÚA MM 7, 1699–1700, krab. č. 124
- 13 Tamtéž, zpráva podaná místodržitelství ze 7. IX. 1702, v níž se hovoří o „verwichen Müntz Calada“, ještě určitěji to říká sám Přebořovský ve svém vyjádření z 9. I., které je připojeno ke zprávě: „...occasione der Ao 1693 bey dermahliger Müntz Calada, unter meiner damahligen Direction des Müntzwesens“; obecně zejm. k předpisům o těchto menových opatřeních: Jar. Pošváf, *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století)*, Praha 1977, 85 – Při této příležitosti děkuji Dr. L. Kubátové CSc. ze Stát. ústřed. archivu za účinnou pomoc ve vyhledávání archivních dokladů.
- 14 Dodatečně však pro něj z této činnosti vznikly i některé obtíže. Ukazuje to skutečnost, že v r. 1702 musil vysvětlovat – což na něho mohlo vrhat i dosti podivné světlo – osud poměrně značného obnosu plecháčů (v celkové hodnotě 18 071 zl.), který v době svého mincmistrovství převzal, aby je směnil za hodnotnou minci a které dále předal dvorskému faktorovi Oppenheimovi, jenž je opět použil ve svých finančních vztazích k pražské židovské obci; pozadím celé věci bylo šetření, které vyvolal „Obersteueramt“; Přebořovskému zřejmě nemohlo být nebezpečné, i tak však jeho stanovisko zní dosti rozpačitě: „...dass sothane gelder auf damaligen Hoff. Cammer Administratoris Ihro Eminenz Herrn Cardinalen von Kollonitsch ergangene Befehl gegen einen Blossen Recognition, aus den Kön. Obersteueramt erhoben, und dann widerumb auffgefolgte Befehlig die mehrste Summa der Plechatschen, willen solche der Factor Oppenheimer ohne abgang auszubringen gewust. . . zu Handen des Kaysl. Factors widerumb eingehändigt habe . . .“
- 15 Jednou to bylo 30 000 zl., po druhé 50 000 zl. – SÚA MM 4 1, 1689–1699, krab. č. 159, doklady z 29. III. 1697 a 10. I. 1698
- 16 Úřad zastával zřejmě krátce; výslovně je tak jmenován v marginalii deskového zápisu – srv. níže pozn. č. 29
- 17 J. C. v. Auersperg, *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*, Prag 1805, 81
- 18 K tomu gratulační báseň „Applausus cordialis in promotione . . . in regni Boemiae supremum iudicem“ od jinak neznámého Philipa de Poppingen (Wunschwitzova sbírka); z obsahu např. „... Factus Czechiae Regni, Francisce, supremus / Iudex, iudicium quia Caesar abunde videbat / Sic non Symbolicum, sed verum ostendit Amorem / et non immerito, nam Tu, Tua praestita, digna / Austriacae Domus: Fient

et plura futura / Non periturus Amor Josephi Caesaris unquam / Nec meritum, Francisce, tuum sine Fruge neambit. . .“

- 19 Alf. Fischel, *Studien zur österreichischen Reichsgeschichte, Christian Julius von Schierendorff, ein Vorläufer des liberalen Zentralismus im Zeitalter Josefs I. und Karls VI.*, Wien 1906, 165, 197, K. Krofta, *Snahy o společný sněm zemí domu rakouského v l. 1526–1848*, Praha 1917 (zvl. otisk z Osvěty, roč. XLVII.), 62, Pribram, 1. c., 23 a n.; Přehořovský byl členem stav. komise v r. 1705 pro zlepšení obchodu a výroby, v r. 1710 jej nejv. kancléř Kinský navrhoval znovu za člena „Commerzcommission“; dále srv. i J. Pekař, *České katastry 1654–1789*, Praha 1932, 102, kde se domnívá, že komise (deputace) z r. 1705 nebyla jmenována (volena) sněmem, nýbrž ustanovena shora dvorem.
- 20 J. Klepl, *Královská města česká počátkem 18. století*, ČČH XXXIX., 1933, 60 a tamtéž, XXXVIII., 1932, 266, 509 – Přehořovský měl s Bořkem čilé styky, jak ukazuje korespondence (Bořek si ji vážil, neboť ji ve své sbírce zachoval v originále), která nepostrádá jistý důvěrný tón; Bořka s Přehořovským spojovalo patrně to, že jejich společným odpůrcem byl podkomoří. – K Přehořovského členství v komisi pro revizi zem. zřízení srv. studii autora tohoto příspěvku: K pokusu o revizi zemského zřízení v Čechách na počátku 18. století, *Právněhistorické studie* 16 (Praha 1971), 188.
- 21 J. Muk, *Po stopách národního vědomí české šlechty pobělohorské*, Praha 1931, 134, 136, 137.
- 22 Přehořovský měl v té době drobné statky v okolí Prahy: Dobřejovice (koupila je v r. 1695 jeho druhá manželka, od níž je získal směnou za Petrovice), Kamenici a Petrovice a dále i Sulice (údaje u Sedláčka, 1. c., XV., 213, 240).
- 23 Tamtéž, 36: Konopiště koupil za 221 000 zl. (s odvoláním na SÚA DZV č. 408, D 11); panství tvořilo dva celky v různých krajích: větší – Týnec a Benice – v kraji vltavském, menší – Konopiště – v kraji kouřimském.
- 24 Em. Poche – P. Preiss, *Pražské paláce*, Praha 1973, 52, 58 – je to pozdější palác Lobkovický, dnešní velvyslanectví SRN.
- 25 Zajímavá je určitá nehistoričnost Přehořovského počínání v době, která u nás přinášela rozkvět barokní gotiky. Přehořovský nejen že nenavázal na starou tradici benešovského minoritského kláštera, nýbrž nezabránil ani tomu (nestalo-li se to dokonce na jeho příkaz), aby materiálu ze zřícenin bylo užito ke stavbě nové kolejní budovy. Teprve protesty zklamaných minoritů zabránily úplnému rozebrání ruin. – J. Růžička, *Minoritský klášter v Benešově, Městské muzeum v Benešově*, 1946, 54.
- 26 O. Redlich, *Das Werden einer Grossmacht, Österreich von 1700 bis 1740*, Brünn-München-Wien 1942, 50.
- 27 Byla to Marie Anna Terezie, dcera z druhého manželství; k uršulinkám vstoupila 25. XI. 1711, představenou byla od r. 1732 (znovu potvrzena v l. 1735 a 1738); zemřela 9. IV. 1740 (podle Wunschwitzovy sbírky).
- 28 K následujícímu SÚA DZV č. 407, J 21 – K 7 (dále i Sedláček, 1. c., VI., 248): smlouva s komorou je datována 1. XII. 1700; i svým osudem se tedy Přehořovský stal bezděčným předchůdcem v 19. stol. proslulého „krále železnic“ Stroussberga.
- 29 Tamtéž, marginalie intabulačního zápisu z 29. VII. 1701 s odvoláním na DZV č. 783, B 24.
- 30 Tamtéž, 8. IV. 1707: postupuje se výnos na 2 leta od 1. I. 1707.
- 31 Wunschwitzova sbírka: z manželství se narodil Přehořovskému první syn, který zemřel v dětském věku. Za zmínku stojí, že dymokurský Lamboy byl týž, na jehož panství působil asi po polovině 17. stol. belgický jezuita de la Haye, známý svými

úvahami o vrchnostenském hospodářství a robotní práci — k tomu naposledy (na podkladě starších výzkumů Rezkových) A. Klíma, **Manufakturní období v Čechách**, Praha 1955, 36.

- 32 Juliana Dorotea se narodila 1659, ale až po smrti svého otce Jana Helfrieda, což tedy poněkud oslabovalo význam tohoto spojení; zemřela 1708 a byla pohřbena na Malé Straně u Karmelitánů; Jörgerové byli v té době typickou dvorskou šlechtou: již v 16. stol. bylo panovnickovi zazlíváno povýšení jejich předka, stejně jako předka Harrachů — A. Luschin v. Ebengreuth, **Österreichische Reichsgeschichte des Mittelalters**, Bamberg 1914, 340 v pozn.
- 33 Eliška Jörgerová byla manželkou Adolfa Bernarda z Martinic — Ottův Slovník naučný, 16, 920.
- 34 František Helfríd Josef Přehořovský se narodil 1694, druhé jméno měl po svém dědovi, zajímavé je i jméno třetí, v té době ještě málo obvyklé, které by mohlo ukazovat na vřelý vztah k budoucímu panovnickovi.
- 35 O jejím vlivném postavení svědčí mimo jiné to, že byla od r. 1706 dámou hvězdového kříže, tedy nositelkou řádu, který byl v 18. stol. ještě poměrně vysokým vyznamenáním. Ostatně sama skutečnost, že rovněž třetí manželka Přehořovského byla cizinkou, je výmluvná; všechny ženy jeho předků — včetně jeho matky, Ludmily Chrtové ze Rtína (byla poslední svého rodu) — byly naopak domácího původu. — Jedním z prvních veřejných vystoupení nové hraběnky Přehořovské byla slavnostní obláška její nevlastní dcery v pražském klášteře uršulinek. Obřad (vyličení u Wunschwitze) byl doprovázen velkou pompou (i to byla snad demonstrace síly v předvečer pádu). Osoby, které se ho účastnily (druhá manželka nejv. kancléře Terezie Kinská-Nesselrodeová, Marie Alžběta Martinicová-Jörgerová, hr. Khuenburg) dobře naznačují přátelské styky Přehořovských.
- 36 SÚA DZM č. 188, C 8 — C 9; o krídě bylo rozhodnuto 11. IX. 1713, do desk byla zapsána 30. IV. 1714
- 37 SÚA DZV č. 157, C 15 b a násl. (projednání krídy); jediný skutečný finančník, jež tu přichází, je již zmíněný Lewi Oppenheimer s pohledávkou 11 000 zl. (I 7 B); věřitelů, jež uplatňují pohledávky, jež byly na ně převedeny, je více: k nejzajímavějším patří Jan Josef Barttolotti sv. p. z Parthenfeldu (jednal jako cessionář Kateřiny Schönfeldenové), jemuž Přehořovský prodal svůj palác a který pocházel z rodiny hodnostářů dvorské komory a sám — podobně jako jeden z jeho předků po Bílé hoře — působil v Čechách v úřadu deputovaných.
- 38 Rezignoval (podle Wunschwitze) v únoru 1717.
- 39 J. E. Folkmann, **Die gefürstete Linie des uralten und edlen Geschlechtes Kinsky**, Prag 1861.
- 40 Auersperg, 1. c.; ke sporu o umístění znaku: A. Podlaha, **Topographie der historischen und Kunst-Denkmal in Königreich Böhmen, XXXV., Der politische Bezirk Beneschau**, Prag 1912, 23.
- 41 Wunschwitzova sbírka, jinak údaje o této události najdeme i v běžných encyklopediích; Frant. Helfríd byl pohřben v Táboře u Augustiniánů, jeho otec na Malé Straně u Karmelitánů.
- 42 O Přehořovském nevíme, že by na svých statcích podporoval manufakturní výrobu či rozvíjel dolování — srv. J. Tywoniak. Pokusy o těžení rud na Konopištsku v 16. až 20. století, **Sborník vlastivědných prací Podblanicka**, 4, 1862, 79; mylné je také jisté tvrzení, že v r. 1697 držel „v zástavě všechny doly v království Českém“, které má M. Kolář (1. c.). — Na druhé straně je však o Přehořovském známo, že na propachto-

vaných komorních panstvích podnikal některé stavby sloužící potřebám železných hutí (přeložení mlýna ve Sv. Dobrotivé, oprava vysoké pece a hamru v Holoubkově, obnova hamru v Dobřívě, stavba druhé vysoké pece ve Strašicích), jejichž provoz byl pro tuto oblast typický. — K tomu: E. Maur, K otázce technického pokroku v českém železářství v 17. stol., Z dějin hutnictví 5 (Praha 1979), Rozpravy národního technického muzea v Praze č. 73, 41.

© Valentin Urfus 1990

Der Oberste Landesrichter František Karel Přehořovský, Barockmagnat, Jurist und Ökonom in Böhmen am Anfang des 18. Jhs

Valentin Urfus

Resumé

Graf Přehořovský ist bekannt als Bauherr eines der schönsten Prager Barockpaläste. Am Anfang des 18. Jahrhunderts, wo er den Gipfel seiner Karriere erreicht hatte, war er der oberste böhmische Landesrichter, modern ausgedrückt, etwas wie böhmischer Justizminister. In sein Amt gelangte er nach der vorherigen erfolgreichen Tätigkeit, die unter anderem durch seine juristische Ausbildung beeinflußt wurde. Er stellte dadurch einen neuen Typ des Würdenträgers, der die Adelsprivilegien mit der Fachausbildung verbunden hatte. Auch durch seine Herkunft (er stammte aus kleinem ursprünglich mit dem Stadtleben verbundenem Adel) stand er näher zu der sich neu formierenden Bürokratie als zu der traditionellen Herrenaristokratie. In der Zeit, wo er seine größten Erfolge erreicht hatte, gehörte er zu denjenigen Männern, die während der kurzen Herrschaft von Josef I. versucht haben, in Böhmen neue wirtschaftspolitische Maßnahmen geltendzumachen. Er bemühte sich, diese neuen Gedanken offensichtlich auch im eigenen Privatunternehmen zu realisieren: er nahm in Pacht umfangreiche königliche Güter, verband jedoch diese Verhältnisse mit einem unbedachten Kredit, der ihn schließlich zur Katastrophe gebracht hat. Sein Unternehmen erlitt ein klägliches Fiasko und Mißerfolg. Der zusammengefaßte Artikel versucht, diese biographischen Tatsachen in breitere Zusammenhänge einzugliedern, welche die Reformbemühungen der kurzen Herrschaft von Josef I. charakterisieren.